

BESZÁMOLÓK

SZEMLÉK

REFERÁTUMOK

Amerikai alapítványok: magyar könyvtárak

A magyar könyvtár- és tájékoztatásügy már az 1980-as évek derekától – a rendszer liberális tendenciáinak megerősödésével – támogatási forrásokra talált az Amerikai Egyesült Államok alapítványi köreiből. E folyamat első, emlékezetesen nagy hatású és máig tevékeny formációját az MTA részvételével életre hívott *Soros-alapítvány* jelentette, amelynek a könyvtári infrastruktúrát érintő programjai a hazai intézmények széles körében tették lehetővé a másológép- és audiovizuális eszközrendszer számottevő bővítését. A Soros-projektek azonban nem ingyenes ajándékozási-támogatási segítséget ajánlottak: a részesedőknek megfelelő Ft-ellenértékű térítést kellett fizetni, igaz, még így is igen kedvező feltételek mellett. (Ezeknek az ügyeknek a vitelére alakult meg előbb az MKE, majd az OSZK-KMK keretei között működő ún. Soros Programiroda.)

Már e kezdeti programidőszakban is felmerült: hogyan lehetne ezt a forráslehetőséget a könyvtárak gyarapítási, beszerzési céljaira is kamatoztatni? Ám az első próbálkozások – a 80-as évek derekán –, amelyek amerikai könyvek és folyóiratok behozatalára, a Soros-programok égisze alatti kedvezményes vásárlására irányultak, nem váltak sikeressé. Az az alapítványi oldalról támasztott igény ugyanis, hogy egy-egy dokumentumra lehetőleg nagyszámú rendelés érkezzen a magyar könyvtáraktól, és ezzel kedvezményes beszerzési értéket lehessen elérni, a gyarapítási érdekek szóródásával és szükségszerű tarkaságával nem volt összeegyeztethető. A hazai dokumentumvagyon – méghozzá ingyenes! – bővítésének más lehetőségei nyíltak azonban meg. Kiderült, hogy az amerikai alapítványi törvények szerint tevékenykedő szervezetek sora kész arra vállalkozni, hogy a tengerentúli kiadók készleteiből komoly mennyiségű könyvet juttat el ajándékként hazánkba. Az elmúlt 6–7 évben az ilyen jellegű ajándékprogramok köre igen nagyra nőtt, és a benne részt vevő amerikai alapítványok száma is évről évre szaporodni látszik. A szállítmányok fogadását vállaló OSZK-KMK révén több mint 200 000 kötetnyi ingyenes dokumentum érkezett az országba, ami (30 dolláros átlagértékel számolva) közel 15 millió USD, vagyis 1,2 milliárd

Ft értéket képvisel. Igaz, az amerikai törvényi előírások megkötéseket is tartalmaznak a lehetséges részesedőket illetően – a "rászorulók" köréből a profitérdekelt intézmények ki vannak zárva.

Az első ilyen jellegű ajándékprogramokat maga a Soros-alapítvány kezdeményezte, amikor 1986-tól kezdődően a *Sabre Foundation* (a Boston melletti Sommerville-ben működő "Scientific Assistance Project" irodájával együttműködve) az ajándékszállítmányokat hazánkba indította. Sorosék a szállítási költségeket és a hazai elosztás kiadásait fedezték, a Sabre a könyvek amerikai kiadóktól való összegyűjtését szervezte meg. Már ekkor kialakult az a máig is érvényes rendszer, hogy egy-egy műből több – esetenként több száz – példány érkezik, igaz, a példányszámok megállapítását a hazai igények figyelembevételével igyekeznek végezni. Az így érkező kiadványok legnagyobb részét az angol nyelv tanulását, tanítását segítő művek alkotják – ezek több száz iskolai könyvtárba jutnak el. A szakkönyvek körében az orvostudományi, a közgazdasági, pénzügyi, számítógépes ismereteket közvetítő művek száma a legnagyobb, de szép számmal szerepelnek társadalomtudományi és természettudományi művek is. E Soros–Sabre-konstrukció első éveiben kialakult az elosztás rendszere: az érkező művek igénylőlistáit a könyvtárak széles köre kapja meg (figyelembe véve gyűjtőkörüket is), és a hálózati központok a tagkönyvtárak számára is rendelnek. Az igények összesítése után derül ki, azok milyen mértékben teljesíthetők, s ezt követően vehetik át az intézmények az ajándékkönyvek kollekcióit. A Soros–Sabre-programok keretében 1986 és 1989 között évente 25–30 ezer kötetnyi ajándékkönyv érkezett.

Kiszélesedett és átalakult a rendszer, amikor az évtized végén a két részt vevő alapítvány útjai elváltak, és azóta a Soros Foundation újabb partnerrel, a pittsburghi székhelyű *Brother's Brother Foundation*-nel folytatja ajándékkönyv programjait. 1990 óta évente három szállítmánnyal jelentkeznek – könyveik között az orvosi tárgyú művek különösen nagy számban szerepelnek.

A Sabre Foundation viszont azt az utat választotta, hogy létrehozta (az Általános Értékforgalmi Bank alapításával) a maga magyar testvéralapítványát, a *Sabre–Hungary Alapítványt*. Ez az 1990-ben bejegyzett alapítvány a legfontosabb részesedő könyvtári intézmények főhatóságainak (Népjóléti Minisztérium, Művelődési és Köznevelési Minisztérium, Földművelési Minisztérium, Magyar Tudományos Akadémia) támogatásaira építve a könyvszállítmányok tenge-
rentúlról való szállítását és szétosztását maga finanszírozza. Az elmúlt években ez a könyvforrás szélesedett ki a leginkább: évi 50–60 ezer kötetnyi ajándék-könyv érkezett ezen a révén, komoly amerikai szakki-
adók művei teszik ki ezeknek a legnagyobb részét. Mivel egyes esetekben a példányszámok meghalad-
ták a könyvtári igényeket, lehetőség nyílt arra is, hogy kutatók egyénileg is hozzájussanak a művek-
hez, illetve a részesedők körét ki lehetett szélesíteni a Kopint-Datorg szervezésében működő szak-
könyvtári együttműködési kör intézményeivel is.

1991-ben újabb – immár a negyedik – alapít-
vány, az *International Book Bank* nevű, Baltimore-ban
működő, de részben kanadai érdekeltségű szervezet
is ajándékkönyv-szállítmánnyal jelentkezett. Elsőd-
leges céljuk ugyan a magyarországi angol tannyelvű
középiskolák és a hazánkban működő ún. Békehad-
test pedagógusainak munkáját segíteni, de válto-
zatos, több mint 20 ezer kötetes első szállítmányuk
művei között szép számmal akadtak olyanok, amelyek
nem középiskolai, hanem felsőoktatási könyvtárak
gyűjteményében találtak megfelelő helyet.

E könyvajándékok mellett az elmúlt évben szép
számú folyóirat ingyenes küldésére is vállalkozott
több amerikai – főként egyetemi – kiadó. A New
York-i *New School for Social Science* (a Sabre Foun-
dation közreműködésével) levélben kérte fel őket a
Magyarország és más kelet-európai országok könyv-
tárainak küldendő folyóirat-ajándék programjában
való részvételre. Ennek eredményeként közel 100
cím érkezik közel egy éve – igényléseik, szakterü-
letük, gyűjtőkörük szerint 18 könyvtár részesedik
ebből a forrásból. A folyóiratok többsége humán- és
társadalomtudományi, de a szervező intézmény
készül a program kiszélesítésére az orvos- és termé-
szettudományi szakterületek vezető periodikumainak
körében.

Az az egyre szélesedő tevékenység, amelyet az
OSZK-KMK könyvtári koordinációs (korábban: háló-
zatfejlesztési, koordinációs és szakfelügyeleti) osz-
tálya végez az ajándékdokumentumok elosztásában,

“hozott magával” egy újabb kapcsolatot, amely már
tényleges támogatási pénzforrásokat érint. Az igen
tekintélyes New York-i székhelyű *Mellon Foundation*
kelet-európai referense, *Richard E. Quandt*, a Prince-
toni Egyetem közgazdászprofesszora 1990-ben több
hazai tudományegyetem mellett az OSZK-t is megke-
reste a lehetőséggel: az alapítványnál gyarapítási és
fejlesztési célokra könyvtári pályázatokkal lehet
jelentkezni. Az ELTE, a Budapesti Közgazdaságtu-
dományi Egyetem, a KLTE, a Janus Pannonius Tuda-
mányegyetem, a Gödöllői Agrártudományi Egyetem
közvetlenül élhetett ezzel a – meghívásos jellegű –
pályázati lehetőséggel. Az OSZK viszont – saját fej-
lesztési céljait érintő pályázata mellett – azt a
lehetőséget és felelősséget kapta meg, hogy kollektív,
ún. konzorciumpályázatot nyújtson be a Mellon-
alapítványnak. A több könyvtár önálló pályázatát
összefoglaló közös előterjesztésnek határt szab,
hogy elsőrendűen csak felsőoktatási és tudományos
nagykönyvtárak szerepelhetnek benne, továbbá az,
hogy az együttesen kért összeg nem haladhatja meg
a 300 000 USD határt.

Az 1990-ben benyújtott – és a pályázati követel-
ményeknek megfelelő jogi dokumentációval egyen-
ként felszerelt – pályázatok között az OSZK mellett
az OLIK és az orvostudományi egyetemi könyvtárak,
az OPKM, az Országgyűlési Könyvtár és a JATE Köz-
ponti Könyvtára előterjesztései szerepeltek. Az
elnyert, gyarapításra és számítógépes fejlesztésre
igényelt (20–40 ezer dolláros) összegeket – melyek-
et az OSZK együttesen kap meg, de a döntésnek
megfelelően továbboszt a pályázók között – kétéves
időtartam alatt kell elkölteni.

1991-ben két újabb kollektív pályázat indítására
kaptunk jelzést, és ezek keretei között a még koráb-
ban nem szerepelt (agrár- és műszaki) egyetemi
könyvtárak, valamint a megyei könyvtárak szerény
(egyenként 10 ezer dolláros) előterjesztéseit szeret-
tük volna az alapítványi kuratórium elé juttatni.
Sajnos, időközben más kelet-európai országok (cseh-
szlovák és lengyel) pályázói is igen nagy számban
keresték meg a Mellon Foundationt, ezért az általános
gyűjtőkörű könyvtárak igényei “várakozó listára”
kerültek, és a várhatóan idén májusban esedékes
döntés csak a felsőoktatási és szakkönyvtárak szá-
mára ígérhet esélyt.

Fogarassy Miklós
(OSZK-KMK)

Impakt

Az Impakt c. új folyóiratra a kísérleti szám alapján Papp
István már felhívta a figyelmet az 1991. évi 12. számban (p.
537–538). Azt ígértük, hogy részletesebb bemutatására
visszatérünk. – A szerk.

Az 1991 májusában megjelent “próbaszámmal”
együtt már hét száma jelent meg ennek az egész
világon egyedülálló folyóiratnak. A tudomány leg-
különbözőbb aspektusainak kvantitatív mutatóit
tárgyalja, amelyek mind a kutatók, mind pedig a